

MŰVÉSZETI ÉLET ÉS IRODALOM

SZINYEI MERSE PÁL EMLÉKE

Réti István Szinyei-serlegbeszéde az 1934. évi február havának 14-ik napján tartott Szinyei-lakomán.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Minden esztendőben ezidőtájt a művészek nemzetsége itt összegyűl és ünnepet ül.

A földi teremtmények között az ünnep tudata csak az embernek adatott.

Ünnepet érezni az emberi lélek isteni adata, szellemi származásunk ismertető nemesi jegye.

Az emberi szellem isteni eredetének ez a nemesi márkája nem ékesíti azt, aki, ha testi formája ember is, csak a maga pillanatnyi léteire eszmél, aki csak a maga jelen állapotát éli.

Mert a szó magasabb értelmében embernek lenni annyi, mint valamely nagyobb szellemi közösségbe tartozni.

Csupán az tudhatja lelkét az emlékezés által fölemelni, aki annak a közösségnek, amelyhez tartozik, az életét bensőleg együtt-élni képes, s annak a múltjába merítve lelki gyökerét, jelenét és jövője akartát úgy tudja érezni, mint a saját testi-lelki valóját.

A művészet is ilyen szellemország, híveit a világszemléletük, természetük és törekvéseik és akarásai közössége egy nemzetként fogja össze. Emberi sorsuk is egy mederben folyik.

Ma ennek a nagy és örök szellemi birodalomnak a hű alattvalói ünnepelnek, megemlékezvén Szinyei-Merse Pálról, aki elment és Szinyei Merse Pálról, aki velük maradt.

Megilletődéssel és félelemmel vállaltam el a Szinyei-Társaság részéről a nagy megtiszteltetést, hogy a mai alkalommal e serleget én emeljem fel és én szólítsam Szinyei szellemét közénk.

Hogy ez a megtisztelő megbízatás megilletődéssel töltött el, — természetes. Hiszen még ily időtávoból is fáj idézni a személyi elválás gondolatát azzal kapcsolatban, akivel az ember éveken át, naponta órákat töltött együtt, a baráti, vagy jobban mondva fíú érintkezés meghitt közelségében.

De: bármennyire kivételes jelenség volt is számunkra Szinyei, mint ember; — bármily nagy élményünk is volt a mindennapi együtt-lét évek során át Vele — és bármennyire ki vagyunk is téve a kísértésnek, hogy ilyenkor főleg személyi és megható emlékeinkkel foglalkozunk, mégis el kell fojtanunk most magunkban a megilletődést s az örök elválás gondolatának elégikus hangulatát, mert ezen az emberi érzéseken és személyi szempontokon messze túlemeli alakját az a fel-

ismerésünk, hogy az élő embernél többet jelent már nekünk s a művészetnek Szinyei neve. Mert ma már ez fogalomná nőtt, eszmévé szellemült.

Emberi halála után, a hátráló idő messzeségéből egyre fénylőbben demonstrálja az igazságot, hogy a szellemi életben nem érvényesek az anyagvilág törvényei. A szellemi perspektíva törvénye: szerint az emberi nagyság távolodva nő. Szellemi hagyatéka pedig, a matematika törvényétől eltérőleg, abban az arányban lesz egyre több és gazdagítóbb, minél többen osztozkodnak benne.

Ez a felismerés megenyhíti és eltűnteti a testi elmúlás szomorú gondolatát és Szinyei életének, sorsának, művészetének eszmei jelentősége és tanulságai felé fordítja elménket.

De éppen erre gondolva, joggal s okkal fog el az aggodalom, mit tudhatok én ezekről most újat mondani, amivel mélyen tisztelt Hallgatóságomnak a figyelmét fárasztanom érdemes?

Hiszen ezen a helyen, ebből az alkalomból, engem megelőzően már tizenkétyszer emelték e serleget Szinyei emlékére Társaságunk legkitűnőbb szellemű tagjai. Hiszen ezek a nagy tudású, ékesszavú, szellemes szónokok már annyi oldalról rávilágítottak a tanulságokra, amelyekhez hasonlókat minden géniusz élete és alkotása oly bőséggel ajánl az utódoknak s amelyeket oly rickán szívlel meg a mindenkori jelen. Felsőrakozott e beszédekben Szinyei művészetének s életének minden oly momentuma, ami gyönyörűség, okulás és intelem.

Elemezték művészetét. Múltatták — valamennyien — Szinyeiben a különleges, érdekes, nagyvonalú embert. Volt, aki a meggyőződése mellett rendületlen Szinyei erkölcsi példáján buzdította harcra a mai fiatalját és volt, aki ugyanazon a példán a társadalom kötelességeire mutatott rá a művészekkel szemben. Mindnyájan pedig mály aggodással néztek fel a mai fenyegető, fekete nemzeti égboltra és elégikus sóvárgással gondoltak Szinyei korára és művészetére, amely fölött még sütött a nap, kék volt az ég és „enyhe a lég”.

Végtelenül igaz és meghatóan igaz mindez és minden, amit e serlegszónokok élénk vetítettek, mint hangulatot s mint tanulságot. Ezen a mezőn a tallózás már kevés magot ígér.

Azonban a sok igaz méltatás és mély elemzés után elménkben mégis egy kérdés bontakozik ki lassan, amelyet eddig — tudtom szerint — határozott formában fel nem vetett senki s amelyre ennél fogva a feleletet megfogalmazni sem próbálta senki.

Ez a kérdés röviden: mi hát az oka, hogy éppen Szinyei élete és művészte érdekli és

foglalkoztatja egyre jobban, egyre mélyebben az elméket, holott épp az Ő nemzedéke — 10 évvel előtte s utána született kortársait számítva ebbe — annyi sok nagy művész adott nemzetünknek.

Hiszen Munkácsy is páratlan, világnagysága művészetünknek. Paál László a barbi-zoni mesterek egyenrangú társa. Itthon Székely, Lotz, Benczur oly nagyságok, akikre méltán büszke nemzetünk és művészetünknek éppoly lelkes hívei vannak, mint Szinyei művészetének. A személyi érintkezés varázsa pedig a Hollósy körül csoportosult fiatalok szerzetét és bűmulatát mesterük iránt szinte szektárius rajongássá fokozta annak idején.

Hogyan van hát mégis, hogy Szinyeiről több megemlékezés, kisebb-nagyobb tanulmány és könyv jelent meg már, mint a többiekől, akiket említettem, talán együttvéve is?

Miért alakult épp Szinyei neve alatt egy tevékeny társaság, amely az Ő emlékét őrzi és szellemi hagyatékát dolgozza fel és terjeszti kitűnő elmék munkásságával több mint egy évtizede?

Feleletül még csak művészeti ideáljaira sem igen hivatkozhatunk, mert ezidő szerint kevés ponton találkozunk ezek a mai művésztel nyugtalan, sokirányú stíluspróbálkozó-jaival.

Tehetsége, zsenije az Ő egyéni sajátja volt, ezt nem kapta senkitől, nem adhatta át senkinek.

Csupán egy eszmét látunk, amely minden idők igaz művészeivel testvéri kapcsolóként örökre összeköti Őt, — a művészi szabadság eszméjét.

Ezt Ő képviselte a maga korában a legnagyobb tehetséggel s a legnagyobb erkölccsel. És éppen, mert oly nagytehetség volt, benne támadta meg ezt a kor közönye és megne-mértse a legkirívóbban.

Ez a megne-mértés nem jelentett agresszív ellenszenvet. Nem mondták rá, hogy vad újtó, hogy forradalmár, ezt a fogalmat annak a kornak a közönsége nálunk a művészetben nem ismerte. Egyszerűen azt hitték, hogy nem jó, amit csinál.

Es valóban, Szinyei nem is volt forradalmár fiatal korában sem, ezt a jelzőt egy későbbi ideológia hívei adták neki. Sokkal logikusabb, sokkal szilárdabb építész elme volt Ő, hogyssem forradalmár lehetett volna.

Ő maga mondta egyszer nekem, hogy nem hozott Ő tulajdonképpen semmi újat, egyebet, minthogy észrevette, „hogy a fűzföld és hogy az égjelék”. Ez azonban nem kevesebbet jelent, minthogy tisztá, saját intuíciója volt a természetéről, festőelődői és kollegái képeinek befolyásától mentes volt a látása.

Egy német író, ha jól emlékszem, Feuerbach szerint, a genie az, aki meglátja, ami az orra előtt van. Költők megénekelték már régen, csak éppen a festészet nem vett még

róla tudomást, hogy „mi kék az ég, mi zöld a föld”... Szinyei aztán megmutatta a Majálison ezt az egyszerű igazságot, de jó húsz évbe tellett, amíg elhitték neki.

Hanem ez a hitelenség, ez a közöny, amint tudjuk, mérhetetlen kárt okozott a magyar művészetnek: Szinyei másfél évtizedig hátat fordított a festészetnek és amikor újra festeni kezdett, a tűzhely, a szív, bizony már egy kisé kihűlt, lángját oly magasra szítani, ahogy kezdetben lobogott, többé nem sikerült.

Azt hiszem, hogy Szinyei ecsetének ez a hosszú önkéntes szünete művészetének s életének központi problémája. Emberi és művészi életútjának a legtöbb kérdése ebbe torkollik, s itt kereshet feleletet.

A közvetlen okok mindenesetre lelki természetűek voltak s csak nagyon kis mértékben külső eredetűek.

Hogy a Majális hideg fogadtatása, a tudákos, kioktató hírlapi kritikák elkedvelenítettek — ez valószínű. Senki sem örül az ilysminek.

Hogy közvetlen környezetében a nyilvános siker elmaradása következtében talán meg-ingott a bizalom az Ő elhivatottságában, ez is meglehet és bizonyára ez is fokozta az elkedvelenődését. De mindez együtt pusztán mégsem elég ok arra, hogy az ecsetét egy életre letegye egy oly Istentől megáldott nagy művész, aki emellett oly öntudatos és oly meggyőződött az igazáról, mint Ő volt.

Szinyei sokkal erősebb, férfiasabb természet volt, sokkal kevésbé érzékeny, talán meg-ingott a bizalom az Ő elhivatottságában, ez is meglehet és bizonyára ez is fokozta az elkedvelenődését. De mindez együtt pusztán mégsem elég ok arra, hogy az ecsetét egy életre letegye egy oly Istentől megáldott nagy művész, aki emellett oly öntudatos és oly meggyőződött az igazáról, mint Ő volt.

Szinyei sokkal erősebb, férfiasabb természet volt, sokkal kevésbé érzékeny, talán meg-ingott a bizalom az Ő elhivatottságában, ez is meglehet és bizonyára ez is fokozta az elkedvelenődését. De mindez együtt pusztán mégsem elég ok arra, hogy az ecsetét egy életre letegye egy oly Istentől megáldott nagy művész, aki emellett oly öntudatos és oly meggyőződött az igazáról, mint Ő volt.

Közönség és hitvitászerű kritika, két oly fogalom, amely a XIX. században keletkezett s amelyet nem ismertek az előző századok. Épp így a megne-mértett festő is a polgári rend társadalmának a művésztípusa s ezt az előbbi két új művészeti faktort, a közönség s a nyilvános kritika termelte ki.

Az előbbi korokban a művészetkedvelő egyház és a művészetkedvelő nagyurak, fejedelmi udvarok a művészek megrendelői is voltak egyszersmint s részüket érezték a műalkotások létrejöttében. Büszkék voltak rá, de a műalkotásokat mint saját tulajdonukat élvezték és bírálták — és: aki valamiért állandóan pénzt ad, lehetőleg meg is tanul hozzá érteni.

Amióta nyilvános képtárak s nagy időszaki kiállítások vannak, a művészet mindenki birtoka lett, azóta van „közönség” és azóta van

„kritika”, és azóta a művész helyzete a társadalommal szemben megváltozott.

A művész sorsának irányítása a mindenki, a társadalom kezébe került. A művész szabadon termelhet ugyan, kedve szerint, de termelése értékét és elhelyezhetőségét ingadozó konjunkktúra szabja meg. Nem csupán gazdasági konjunkktúra, hanem a közvélemény konjunkktúrája is.

Az új mecenás, a polgári társadalom, nem megrendelője többé a művészeknek, csak alkalmi vevője. A műalkotásnak belső kapcsolata a megrendelő tulajdonossal helyet adott egy hidegebb, felületesebb, ambuláns művészetkedvelésnek: a képtár vagy a kiállítások termeiben, vasárnaponként. Az új mecenás ítékezése dialektikájában haladottabb, de követelők is. A belépő díjért megkívánja, hogy ízlését kiszolgálják.

Igy került szembe a művész sokszor fejlettebb, de mindenesetre önállóbb művészi szemlélete és akarása a társadalom, a közönség s a kritika ízlésével. Ez a viszony teremtette aztán meg a megnemértett, a koránérkezett művész típusát.

En azt hiszem, hogy az itt vázolt körülményekben kereshetjük a mélyebb gyökérszárait a lelki motívumoknak, amelyek miatt Szinyei hátat fordított, tulajdonkép nem is a festésnek, hanem az új mecenásnak.

Ő, mint művész előtte járt korának, műveltsége magasrendű és haladott volt, de a nemzete egy ősből, mélyebb rétegének lelki strukturáját, érzésanyagát, indulatait és erkölcsi igényeit hordta magában, mint a körülötte épp kialakulóban volt polgári társadalom.

Szinyei származása szerint az úgynevezett történelmi osztályhoz tartozott, amely az új, demokratikus irányú átalakulásban külső kiváltásait nem tarthatta ugyan meg, ezekről önként mondott le, de amely osztály akkor még felszázaddal előbb is egyedül jelentette a történelmi faktort, a politikai nemzetet.

Ebből az osztályból kerültek ki a múlt század első kétharmadának nemzetépítő nagy államférfiai, nagy arisztokraták és nagy táblalabirák, akik osztályuk és maguk érdekei ellenében, önzetlenül dolgoztak és harcoltak nemzetük haladásáért és modern állammá való átalakításáért. Nemes szellemük, nagy képességeik és önzetlen jellemük erkölcsi hatása még eleven, közvetlen volt az utánuk következő nemzedékre, amely részben személyesen is ismerte meg őket.

Ez az ősből érzetű és a nemes erkölcsi faj kényességét öntudatlanul magával hozó magyar úr típusa sokakban testesült meg még akkor több-kevesebb tisztasággal. Szinyei is egyik méltóságos példánya volt ennek a típusnak, nagy egyéni képességekkel és nagy kultúrával felruházva.

De ugyanez a kinemésedett történelmi magyar úri típus hordott magában egy bizo-

nyos rezignáló passzivitást, olyast mint Madách Adámja az „Ember tragédiájában”. A 49. utáni magyarság szenvedő, lemondó passzivitását.

Hiszen ha Madách Adámját mélyebben értelmezzük, benne is a minden jóra, nemese fellekesülő s minden csalódódási könnyen elcsüggedő, a lázongó, de a megváltoztathatatlannak magát megadó magyar urat láthatjuk gyönyörűen, az egész emberiség sorsfordulatain keresztül vezetve.

Ebből a lelkiégből, ebből a történelmi, tehát faji eredetű passzivitásból és úri erkölcsi kényességéből, érzékenységéből meg lehet érteni, hogy miért tette le Szinyei aránylag kis külső okból az ecsetet. Ha a Madách-párhuzamot folytatni akarjuk: pillanatnyi csüggedését kihasználva, Lucifer sügta ezt neki.

És egyéb emberi tulajdonságainak, megnyilatkozásainak érdekessége és szépsége is ezekből a nem külsőségek, mélyen jellemző magyaros lelki elemekből alakul ki szemünk előtt. Lassanként úgy bontakozik ki tudatunkban alakja, mint reprezentatív magyar, nemes történelmi lelki hagyaték gazdag birtokosa.

Nemcsak művészi szemlélete és erkölcsje, de emberi magatartása talán még felülöbösen fejezte ki ezt a lelkiéget.

Csak nem régebben hallottam egyik legközelebbi hozzátartozójától, a jellemző és meghatározó történetet az öreg tót szolgáról, aki 65 éven keresztül több nemzedéken át szolgált a Szinyei nemzetséget, s legutóbb hosszú-hosszú éveken át a mi nagymesterünket, hűséggel, ragaszkodással. Az öreg szolgálattól beszéltek otthon, mert annak, bár tudott magyarul, ez könnyebben esett. És amikor meghalt, hat százfatermetű óriás, hat Szinyei, a Merse nemzetségből, közöttük a mi mesterünk is, vitte a vállán az öreg hű szolga koporsóját gyalog a falun keresztül a temetőbe.

Nem szimbolikus erjű-e ez a kép? Nem a magyarság lelkiületét, szívét, nagyszerű gesztusát mutatja-e a testvérül fogadott nemzetiségekkel szemben? Epp azt, aminek ellenkezőjével annyiszor rágalmazták meg nemzetünk!

De nem folytatom tovább. Elmondani valóhoz képest rövid, de meghallgatni belőle ennyit is, tudom, hogy igen hosszú volt ez az idő, ameddig igénybe venni bátor voltam mélyen tisztelt Hallgatóságom figyelmét.

Szinyeit ünnepelve önkéntelenül terelődött gondolatom az Ó szep magyarságra, mert én ebben is szeretném látni egyik fő okát az emléke iránt egyre növekvő érdeklődésnek és szeretetnek.

En hiszem, hogyha az elizeumi mezőkön egykor találkozunk, nem fog korholni ezért a gondolatért, mert a művészet mellett nemzete is legbensőbb, mondhatnám, a végre gondolva, véresen szívőgye volt Neki.

Szálljon felé, a csonka ország határán túl, ahol nyugszik, a hő óhajtatunk, hogy ne kés-

sen soká a pillanat, amikor sírját szabad magyar földön koszorúozhatjuk meg!

Két nagy ügyért, amiket O a világon a legkomolyabban vett, emeltem e sorleget az O nevével: Nagy-Magyarorszáért és a művészetért!

A SZINYEI MERSE PÁL TÁRSASÁG évi rendes közgyűlése január hó 31-én tartotta meg, melyen a *Szinyei-íntalmat Tornyai Jánosnak*, a *Zichy Mihály grafikai díjat* pedig *Gedő Lipót* rajzolóművésznek ítélte oda. Február hó 2-án, Szinyei-Merse Pál halálának tizenegyedik évfordulóján, rendezte a Társaság a Magyar Tudományos Akadémia ülésstermében a Szinyei Merse Pál emlékünnepet. *Ciók István* elnöki megnyitója után *Sidló Ferenc* szobrászművész terjesztette elő főtikári jelentését a Társaságnak mult, 1933. évi tevékenységéről, *dr. Lázár Béla* r. tag a kiadott díjakról szóló, alább közölt jelentését. Az emlékünnepen olvasta fel *Farkas Zoltán* rendes tag Szinyei című tanulmányát. Az ünnepet február 14-én, este a Fészek-klubban rendezett Szinyei-lakoma zárta. A serlegbeszédet *Réti István*, az Orsz. m. kir. Képzőművészeti Főiskola rektora, r. tag, mondotta.

Dr. Lázár Béla jelentése a díjkiosztásról: A Szinyei Merse Pál Társaság, mikor a Szinyei nagydíjat megalapította, abból az elgondolásból indult ki, hogy ezzel, miképpen arra jelentésében főtikárunk is rámutatott, évről-évre, vagy ha nincs rá alkalom, akkor a kellő időben egy-egy méltatlanul elmellőzött, háttérbeszorított, vagy nem kellően méltított fiatalabb tehetség felé ráirányítsa a közönség figyelmét. Ezt teszi immár egy évtizednél hosszabb működése alatt, miközben az ifjú tehetségek egész sorát emelte ki és indította el sikerei göröngyöktől lehetőleg megtisztított úrtaira. A Szinyei Társaság azaz a határozatával, hogy az idej nagydíjat Tornyai Jánosnak adja, — látszólag — ennek ellentmond. De csak látszólag. Mert a Szinyei Társaság hű marad most is Szinyei pályájának tragikus tanulságához, most is, mikor egy idősebb, kenyere javát megévett festőművészt koszorúoz meg, nem azért, mintha Tornyai János az örökké fiatalnak maradó művészek típusához tartoznék, hanem azért, mert Tornyai hajlott kora, életmegtörte testisége ellenére még mindig szinte követeli a közönség figyelmét, mely eddig elkerülte, amiben ellenséges sorsának változatai hibásak lehetnek, de nem művészeté, mely kezdetből fogva egyenes úton haladt a töretlen művészi hit lángolása, a nemzeti szellem éreztetése, a magyaros érzés kifejezése, a meg nem alkuvó művészi forma kultuszának jegyében.

Immár hosszú harminc éve. Ekkor tűnt fel legelőbb egy hatalmasan koncepiált, szélesen odavetett elképzelésével, amint Rákóczi Rodostóban, egyedül hallgatja a tenger mormolását. A nagy idők emléke, a költői érzés

szent heve, a megjelenítés egyszerűsége, a formák tiszta összhangja egyesültenek, hogy Tornyai Jánosra egyszerre felfigyeljen az egész magyar sajtó. Ez 1914. tavaszán volt, egy új nagy tehetség jelentkezése esemény volt körünkben. Azokat a lelkes sorokat, melyekkel azidért a Magyar Nemzetben üdvözöltem, hosszabb levelében megköszöni és többek között ezt írja: „Jól esnek sorai, talán azért, hogy képm magyaros voltát látta meg, talán a gagyogásomból megérezte, hogy mit akarnék. Mert én elsősorban magyarnak akartam, illetve akarom csinálni, ha elkészíthetem.” Ime akkor még vázlatnak érezte munkáját és akkor is, ma is művészetének a vázlatosság felüli jegye. De mivel ez csaknem minden képén végigvonul, többnek kell azt venni, stílusa strukturális jegyének, melynek lényegéhez azonban csak lélektani elemzéssel lehetne hozzáférközni. Majd így folytatja: „Jól esik az is, hogy az Ön véleménye megerősít abban a hitemben, hogy csakis ilyen úton-módon lehetne magyar képeket festeni... Szerintem a kép elsősorban lélekben legyen magyar, felfogásban; azután az előadás módjában, a megfestésben; legvégül, nem árt, ha magyar ruha van rajta. Ehhez szükséges, hogy a festő átérezze a képét, ismerje és szeresse a magyar népet, a tárgya pedig lelkesítse. Az én szülcim szegény parasztember voltak. Magyar paraszток közt gyerekeskedtem, más nyelvet nem is hallottam ebben a tőzsgyökeres magyar fészekben, Hódmezővásárhelyen... De ismerem is öket, — ezt önérzettel, dicsekedés nélkül mondhatom is. Sajnálom is a fővárosi művészeket, hogy nem élvezhetik a lelküket, az eszük járását, mely olyan, mint a tanyai, pusztai jó levegő, egyszerű, de üdítő, erőadó. Csak egyszer úgy ki tudnám fejezni a magyar népet, ahogy ismerem bóját, baját, vágyakozását.

Nagyon szegény voltam. Nagyon sokat kujtorogtam. Egy hónapig komoly artistikus dolognak feküdni, két-három hónapig adóhivatalban napidíjaskodni, ügyvédeknel bojtároskodni, fénykép után elhalt kedveseinket giccselni, stb., hogy fér ez össze? Ilyen körülmények között mégis sokat, sokat dolgozni, egy árva biztató, elismerő szó nélkül, lenézésben, észre nem vesztésben, nyomorúságban, szegénységben élni, míg más pályán fényesen tarthatná el az ember áldott jó öreg édesanyját, magát, esetleg családját, — ez Uram nem tréfadolog. Nem csoda, ha az ember 30 éves korára öreg ember lesz, s tényleg és szösz szerint halálosan fáradt... Mindamellett panasza okom nem lehet. A kormány és szülővárosom támogatásával tanulhattam Pesten (Greguss Jánosnál, Székelynél, Lotznál), Párizsban két évig a Julianon, beköszálhattam Német- és Olaszországot. De legjobban hatott rám Munkácsy.

Hatalmas ember volt az öreg. Sokat jár-

Rudolphus Archidux Austriae et cetera

IV. Rudolf arképe a bécsi érseki múzeumban

Az Ober-St. Veit-i H. L. Schünfjelen által festett oltár középső része. Bécsi érseki múzeum

tam el hozzá. Keveset beszélt, de azt érdemes volt megjegyezni, pl.:

— Mi a véleménye Bouguereauról?

— Hát tudja, — itt ümmögött, nyögött egy darabig, — nem festő.

Ennél jobb kritikát soha sem írtak róla, 60 kötetben sem. Nekem meg ezt mondta:

— Ne sokat akadémiázzon, menjen a maga lábán, látom a dokadából, hogy jól lát. Nincs szűksége magának mankóra.

Talán nem itt állanék, ha Vásárhely a milenniumi kiállításra megfestette volna velem Rákóczi Rodostóban című vázlatomat, melyet párizsi tanárain és Munkácsy meleg szívvvel megfestésre ajánlottak. Elmaradt. Kiállításodott egynehány rendőrcsizma!

Mikor Európából hazajöttem, előbb 3 évig katonáskodtam, két évig szinte vak voltam, aztán jött a vaksgómnál is borzasztóbb 2 és fél évi szerencsétlen házasság, ez is elmúlt és most újra fiatal festő vagyok. De biz egy kicsit megtépázott szárnyakkal. Talán még nem késő? Mindez egy 1914. április 12-én kelt leveléből való s jött utána hosszú tíz év, mely alatt Tornyai újabb sikert aratott a *Jus*-sal. Ez is tetszett volna Munkácsynak, ebben benne volt a néplelek alapos ismerete, a magyar paraszt egész lelke és az előadásnak az a magyaros hagyományon épülő határozottsága, biztossága, egyszerűsége, mely benne van az alföldi dalban, amint azt csak Bartók gyűjtéséből ismertük meg, benne van az alföldi korongozásban, amelynek titkos ritmusát Tornyai épp a hődemzövásárhelyi faze-kasoktól tanulta. A *Jus*-sal ő a magyar festők lemeleje közé küzdötte föl magát a festők szemében, de a közönség lelkeit mihamar a háború vérzivataros esztendeinek iszonyatosságai töltötték be, s Tornyai sorsa továbbra is a néma panasza, az ismeretlenség homályja, a névtelenség lelket tépázó keszrve s ami ezekkel együtt jár, a szegénység, a vidéken sinde-vésés, s ő egyedül a magyar nép és a magyar táj sok ezer ismeretlen szépségeinek följegyzésében kerestet vigaszt. Ezeket a jegyzeteit többfében láttuk az Ernst-múzeumban, a Nemzeti Szalóban, a Kéve kiállításán a Múcsarmokban, kisebbek, nagyobbak, nehöl, hogy úgy mondjam, sujet-jük is volt, az Örgöf úr vadászik, Cszmaházás, A betyár meglátogatja édesanyját, de legtöbbször csak egy tanyaudvar, egy gebe, egy zárdaudvar, a szegénység (egy interieurban ami belefér), általában azonban a magyar táj, a délibábos róna, a tél a Tiszán, a búzamező, a júliusi vihar, az ítéletidő, a tavasi ásás, a felhő a falu felett, — mind csupa drámai feszültségben szét pattanni vágyó lelki képe a magyar világnak, a magyar paraszt szákszavú nyelvén elmondva, amit jól ismer, amivel el is dicsekedet hozzámm írt levelében. Igen, ezek a jegyzetek meglátottak átlomdásai, a körülötte élő életnek színsodákká való átfinomításai. Ki látta meg azonban e lehelletfinom-

ságú színjegyzetek varázsát? Teltek az évek, a nyomorúság hűségeen követte, mint az árnyék az utazót, mint a gond a lovatot, mikor végre ez évben a Nemzeti Kiállításn néhány ilyen nagyméretű monumentális vázlatával, melyeken a színek viharoztak, a figurák színbén, fényben átszellemesültek, állott elő, hogy mindnyájunkat újra elbűvöljön. És harminc évvel később megismétlődött az első siker. Megkapta az aranyérmét, egyik vásznát megvette az állam, a saját óbra fölfedezte, s ő elvonult beteg otthonába tovább dolgozni, serényen, szerényen, sok minden bajtól, bűtől, bánattól fölkeresve, kínozta. Itt találjuk őt most, hogy a Szinyei Társaság átnyújtja neki koszorúját azokért a magyar szelleműt írt és átitatott sok följegyzésekért, a nagy elképzelésekért, a szép álmokért, a „magyar képek megfestéséért”, melyekre már 30 évvel ezelőtt vágyakozott.

A Társaság másik díját, a tájképdíjat az idén nem adtuk ki, a harmadikat, a Zichy Mihály grafikai díjat pedig vérbéli grafikuskának, Gedő Lipótnak ítéltek oda. Gedőt, ki 1887-ben születet, néhány év választja el az életfordulótól, amikor a férfit a démon de midi kezdi megkísérteni. Gedőnek élete nem volt oly hányatott, hogy sem a nélkülözés kikezdeje, mert minekutána Ferenczy Károly keze alól kikerült, mihamar megtalálta igazi terét, előbb újságokban kezdett rajzolni, először a Pesti Naplóban, (a háború alatt) utána színész karikatúrákat csinált (Gellért Lajos társaságában), 1922-ben Berlinbe ment és elhelyezkedett az Ullstein vállalatoknál, egy évvel később Bécsbe, ahol a „Stunde” rajzóla lett, albumokat adott ki Prágában, Belgrádban, Bécsben és 1927. óta idehaza és innét dolgozott külföldi lapoknak, a *Simplicissimus*-nak, a *Lustige Blätter*-nek, éppen úgy, mint az összes magyar humoros és élclapoknak. Mégpedig két irányban: az egyik a gyermekrajz, nevezetesen a pesti csibész életéből vett megfigyelések, finom ceruzarajzokban, könnyű kézzel megrajzolva, főleg a játszó gyerekek kifogyhatatlan bőségben, a kamaszkor életének ezernyi mozgalmait vetve elénk, kis tragédiáit, virtuskodásait, csufolódásait, nagyozását, kedves hazudozását, fintorait, pajkoskodását, elestését. A művész nem a felnőt ember fölényével nézi a gyereket, hanem a szívén át és a gyerek lelkének tökéletes ismeretével, a környezetbe való beleélés egész mélységével, „frja” lapjait. Innét játszi könnyedsége és elragadó elméssége.

A másik eleme a karikatúra. A Japán kávéház sok száz mindkét nembeli íróját, művésztét végigrajzolta, a képviselőház összes tagjait, az Országgyűlési múzeum részére megörökítette. Most a Hétfői Társaságot, majd a társadalom más-más osztályát és minden egyes karikatúrájában egyénien jellegzetes. A karikatúrarájzó feladata: felismerni a folyton változó arcvonásokból azt az egy lap-

pangó álarcot, mely az embert jellemzi és azt azonnal kiemelni; felbontani hangsúlyozás által, egyensúlyt megsemmisíteni kiemeléssel, megmerevíteni egy arcvonást, mely egyenesen hajlamos a megmerevedésre, ez a karikatúrárajzoló titka. Ez a titkos fintort, mely ott bujkál az arcvonások közt, meglatni, kiemelni, mindent erre az egyre visszavezetni, ez a karikatúrárajzoló feladata. Szeme erre a torzításra való vadászásra van beállítva, Kiss József ezt felismerte, mikor énekelte: „Van oly pillanat minden ember életében, mikor kiül arcára mind a torzvonás. Ami kondózott, rejtett konokul, a lágyág leple róla im lehuul...” Egy pillanatra, de ez elég, hogy a karikatúrárajzoló rácsapjon, mint a kánya, s emberünk le van leplezve, megismerjük élete titkát, tehetetlenül, szinte élettelen merevségében áll, vagy vergődik, vagy sivalkodik előttünk, mi pedig nevetünk rajta. Ezzel, mint Bergson kimutatta, megbüntetjük, de Gedő nem kegyetlen, mint Goya vagy Daumier, nem részletező, mint Hogarth, nem egyszerűsítő, mint Caran d'Ache, vagy Forain. Gedőben sok az emberi részvét, ő játékos kedvességgel emeli ki emberi formái, főleg arcformái mögött a lapangó titkok legjellegzetesebbikét, de a titkok kutatásában felületen marad, a kegyetlen torzító tükörről nem él, megértjük ötleteit s elmosolyodunk. Gedőt karikatúráriéit sem fogják börtönbe zárni, mint egy japán mikádó tette a karikatúráját rajzoló művészrel, ellenkezőleg, a Szinyei Társaság feléje nyujtja a Zichy Mihály grafikai díjat.

SZEGEDI KIS KALENDÁRIUM, 1934.
Kiadja a „Szegedi Fiatalkor Művészeti Kollégiuma és Tanyai Agrárszertlemet Mozgalma, karöltve a Kolozsvár-Szegedi Egyetemi Bethlen Gábor Körrel.” Szeged, Városi Nyomda. A köntös és a rajzok *Buday György* munkái.

A Magyar Művészet mindig kötelességének ismerte a fiatalok erőteljes támogatását s azért említjük meg a könyvismertetések helyén ezt a parányi kis kalendáriumot, amely nagy gondal megmunkált ékszer a könyvnyomtatás mesterségének. Fiatalkor magyar művészek és egyetemi ifjak lelkesedő szívéből valósult a magyar bibliográfia nemes értékévé ez a bájos kis füzet, amely a fiatalok rajongásával a legősibb magyar paraszti világ szépségeiből közül évenként egy-egy csipetnyit. A tanyavilág ismeretlen nőfáráról pár sornyi versbe szakadt érzések, daloló pórlányok ajkáról ellesve, a fajunk szeretetének édességét gyűjti a rotációsárgép betű-kaptarába. Ezzel a versbe gyűjtött tiszta édességgel és az ehhez költött néhány vonalnyi kottával, meg illusztrációs rajzzal röppen szerte a legmagyarabb városból ez a kis kalendárium, hogy az esztendőjárás sokgondú rovásai között a maga lényének grafikai és tartalmi szépségével enyhülés és öröm legyen. A művészi, helye-

sebben a népművészeti rész értékein túl ebben a kis kalendáriumban az a leginkább megdicsérni való, hogy fiatalok csinálják, akikben eszmélődőbb a fajszeretet, mint az előző generációban. Szorgosan, mint a méhek gyűjtik a pusztulásnak és feledésnek veszejtett magyar szépségeket. Van érzékük a népművészet formái gyatráságán túl a tartalmi értékek iránt, ami a magyarság szépségeit virágoztató gazdag érzelmessége. Parányi szépség, ezek az egymáshoz tántorgó verssorok, amint parányi édesség szunnyad egy-egy vadvirágban.

Köszöntöm a méhet, amely a semmiségből gyűjti a tele kaptárt. Köszöntöm a szegedi fiatalokat, akik a paraszti világ szépségeivel kívánják megédesíteni a magyarság megürmösödött életét.
Dr. D. G.

AMSTERDAM. A Goudstijher-Galéria a „Vereeninging Rembrandt” ötvenedik fordulója nagyszabású Rubens-kiállítást rendezett, amelyen nagyszabású szerepeltet olyan művei a nagy flamand festőknek, amelyek eddig még sohasem kerültek bemutatásra. A kiállítás, amelyen nagy kompozíciók kartinjai, arcképek, tájképek és rajzok voltak láthatók, nagyszerű képet adott Rubens sokoldalú művészetéről.

BERLIN. Karl Koetschau, a Kaiser Friedrich-Museum képtárának új igazgatója, most fejezte be a képtár átrendezését, amelynek munkálatait még Max Friedländer kezdte meg. Az új rendezés legérdekesebb eredménye, hogy az olasz termekben szétválasztotta az eddig együttesen felállított festészeti és szobrászati anyagot, valamint hogy az esztetikailag kevésbé érdekes festményeket egy, a legközelebbi jövőben megnyíló „tanulmányi gyűjtemény”-ben helyezte el. A képtár anyagát ezek folytatt sokkal hatásosabban és szabadabban lehetett elhelyezni.

— A „Kronprinzenpalais” a berlini modern képtár igazgatójává dr. Hanfstaengl, a müncheni városi múzeum eddigi vezetőjét nevezték ki.

BÉCS. Josef Strzygowsky, a bécsi egyetem világhírű művészettörténeti professzora, nyugalmába vonult. Helyébe nem neveznek ki utódot s így tanszéke és intézete is megszűnik s a jövőben a bécsi egyetemnek csak egy művészettörténeti katedrája lesz.

BOSTON. Philip Hendy, az ismertevű angol művészettörténeti író lemondott a bostoni „Museum of Fine Arts”-nál viselt képtárigazgatói állásáról.

GLASGOW. A glasgowi múzeum megszerzte Delacroix: Kiűzetés a Paradicsomból c. vásznát, amely a francia romantikus festőnek első képe angol közgyűjteményben.

GENT. Emile Renders, a korai németalföldi festészet kiváló ismerője, akinek néhány évvel ezelőt megjelent munkája Roger van der Weyden és a „Flémalle-i mester” művészetéről nagy feltűnést keltett és sok vitára adott alkalmat, most megjelent könyvében ismét új, érdekes vita-anyagot vet fel. Renders könyve (Hubert van Eyck: *personnage de légende*) nem állít kevesebbet, mint, hogy Hubert van Eyck soha nem élt és a genti oltárt Jan van Eyck alkotta egyedül. Az érdekes könyv ismertetésére még visszatérünk.

LONDON. A Tate Gallery 17 modern francia festményt kapott ajándékba, többek között Cézanne, van Gogh, Matisse, Picasso.

LONDON. A National Gallery igazgatójává Sir Augustus Daniel helyébe Kenneth Mc Kenzie Clark-ot nevezték ki, aki eddig az oxfordi Ashmolean Múzeumnak volt egyik vezető tisztviselője.

LONDON. A Burlington House és a British Museum nagy angol kiállításai mellett jelenleg két érdekes bemutató látható Londonban: a Mayor Gallery Paul Klee műveinek egy nagyobb sorozatával ismerteti meg az angol közönséget, a Leicester Galériében pedig Constantin Guys rajzaiból mutatták be szép gyűjteményt.

LONDON. Május elején kerül árverésre Christie-nél Leopold Hirsch gyűjteménye, amely régi mesterek festményeiből, bútorokból és porcellánokból áll. A képek között Dirk Bouts, Hugo van der Goes, Mabuse, Antonis Mor, Frans Hals, Rembrandt, Christoph Amberges, Taddeo Gaddi, Cosimo Rosselli, Mantegna, Tintoretto, Gainsborough, Romney, Raeburn és Reynolds művei emelkednek ki; a bútoranyag Chippendale negyven alkotását és Sheraton commode-jait tartalmazza. Nagy értékű kínai és sèvres porcellánok és kitűnő grafikai sorozat egészítik ki az érdekes gyűjteményt.

LOS ANGELES. A Los Angeles-i Museum 50 válogatott olasz, francia, német, spanyol és németalföldi festményen keresztül mutatta be az európai festészeti fejlődésének utolsó öt-száz évét.

NEW-YORK. A Metropolitan Museum megvásárolta az Ermitage híres XV. századi, a Keresztrefeszítést és az Utolsó ítéletet ábrázoló diptichonját, amelyet Hubert vagy Jan van Eyck vagy műhelyük alkotásának tart a kutatás.

PÁRIS. A Louvre termeinek átalakítási és gyűjteményeinek átrendezési munkálatai befejezés előtt állanak: különösen fontos és jelentős változások mutatkoznak a középkor és a renaissance szobrászati gyűjteményeiben. Az érdekes munkálatok részletes ismertetésére még visszatérünk.

PÁRIS. A Louvre az utolsó hetekben ismét gazdagodott néhány fontos művészeti alkotással, amelyek közül Baroccio Grisaille-kompozíciója, Largillière nagy képe: Mózes feltalálása és Chassériau három festménye — két önarckép és fivérének portraít-ja — a legkiemelkedőbb darabok.

PÁRIS. A Nemzeti Múzeumok ez évben is folytatni óhajtják azt az Orangerieben rendezett nagyszabású kiállítások sorozatát. A most nyitvalevő Hubert Robert-kiállítás után Daurier művészetének bemutatása, majd egy Lafayette- emlékkiállítás és a XVII. századi francia realista festők kiállítása következnek. Tervbe vették egy Cézanne- emlékkiállítás és a primitív francia festészet összefoglaló bemutatását is.

PÁRIS. A Musée du Jeu de Paume-ban, ahol tudvalevőleg a külföldi modern művészet alkotásait őrzik, megnyitottak egy új termet, amely élő kínai festők alkotásainak van szentelve. Kína modern művészeti először kapnak helyet európai múzeumban. Ugyanekkor egy másik teremben kiállították a Musée du Jeu de Paume új szerzeményeit is.

ROMA. A Santi Apostoli templom és a Palazzo Odescalchi közelében egy római diadalív töredékeit tárták fel. Az ív a meglehetősen épségben maradt, jó kvalitású reliefek tanúsága szerint valószínűleg a Kr. u. 1. századból származik.

VELENCE. Ez év májusában nyílik meg a tradicionális nemzetközi képzőművészeti kiállítás, a „Biennale”, amelynek keretében ezúttal filmkongresszust és — kiállítást és nagyszabású szabadtéri színházi előadásokat is rendeznek.

Felölts szerkesztő: Dr. Majovszky Pál

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla

Segédszerkesztő: Dr. Péter András

Kiadó: Ormos György

Magyar Művészet. 1934. 2. szám

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. l.